

Karşılaştırılmalı Türk Lehçeleri Grameri I
-Fül- Basit Çekim, Türk Dil Kurumu Yayınları
/ 879, Ankara, 2006, XXXV+802 s.
ISBN: 975-16-1905-X

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1993 yılı sonunda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumuna verilen ve başkanlığını Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Leylâ Karahan, Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın ile Prof. Dr. M. Fatih Kirişçiöğlü'nun yürüttüğü "Karşılaştırılmalı Türk Lehçe ve Şive-leri Sözlüğü ve Grameri Saha Araştırması" projesinin ilk ürünü olan eser; yaklaşık 12 yıllık bir çalışmanın ardından 2006 yılında, Ankara'da basılmıştır.

Eserde "İçindekiler" kısmından sonra sırasıyla "Proje Bilgileri", "Önsöz" ve kısaltmalar bölümleri ve "Çevriyazı Alfabetesi" bulunmaktadır. Kısaltmalar bölü- mü, "Taranan Eserler ve Kısaltmaları", "Faydalanılan Eserler ve Kısaltmaları" ve "Lehçe Kısaltmaları" şeklinde üç ayrı başlıkta verilmiştir. Çevriyazı alfabetesinde ise, tüm sesleri göstermek yerine, özellikle Türkiye Türkçesi alfabetesinde bulun- mayan seslere yer verilmiştir.

Türk coğrafyasına yayılmış, birbirinden farklı yirmi Türk yazı dilini içine alan eserde; bu yazı dillerindeki fiil (basit) çekimi işlenmiş ve toplam 55 çeşidi bulunan yedi tür kip belirlenmiştir: geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, gereklilik, istek, şart ve emir. Bu kiplerden geçmiş zaman ve gelecek zamanın dokuzar çeşidi, şimdiki zamanın on iki çeşidi, gerekliliğın on üç çeşidi, isteğın on çeşidi, şart ve emir kipinin birer çeşidinin bulunduğuy; ancak geniş zaman kipinin ayrıca belirtilmediğı dikkat çekmekle beraber, ilgili bölümlerde diğery kiplerin geniş zaman işlevinde kullanılabil-diğinden bahsedildiğı de görölmektedir.

Kipler incelenirken, öncelikle kipiň şekilleri I. tip, II. tip, III. tip vb. biçimde gösterilerek; bu şekiller hakkında kısa bilgiler verilmiş ve sonra da kip; sırasıyla ses düzeni, olumsuzluk, soru, işlevler ve değerlendirme alt başlıklarına ayrılarak incelenmiştir.

Kiplerin ses düzeninde, eklerin uğradıkları ses hadiseleri ve girdiğı şekiller kullanıldığı her lehçeye göre maddeler hâlinde incelenmiş ve bu lehçelerde ad- landırılış biçimi de ayrıca, parantez içinde verilmiş olup, lehçelerin dizilişi sıra- sıyla *Oğuz*, *Karlık*, *Kıpçak* ve *Sibirya* grubu dikkate alınarak şöyle gösterilmiştir: *Türkiye Türkçesi* (Leylâ Karahan), *Gagavuz Türkçesi* (Ayşe İlker), *Azerbaycan Türkçesi* (Ayşe İlker), *Türkmen Türkçesi* (Himmet Biray – Mehmet Kara), *Özbek Türkçesi* (Hüseyin Özbay), *Yeni Uygur Türkçesi* (Güzin Tural – Ruslan Arziyev), *Kırım Türkçesi* (Zühal Yüksel), *Tatar Türkçesi* (Fatma Özkan), *Başkurt Türkçesi*

(Zühal Yüksel), *Karaçay-Malkar Türkçesi (İsmet Cemiloğlu – Tatyana Hapçayeva – Aruwka Gelayeva)*, *Kumuk Türkçesi (Çetin Pekacar)*, *Nogay Türkçesi (Enver Mahmut)*, *Kırgız Türkçesi (Hülya Kasapoğlu-Çengel)*, *Karakalpak Türkçesi (Ceyhun Vedat Uygur)*, *Kazak Türkçesi (Ferhat Tamir)*, *Altay Türkçesi (Figen Güner-Dilek)*, *Hakas Türkçesi (Ekrem Arıkoğlu)*, *Tuva Türkçesi (Ekrem Arıkoğlu)*, *Saha (Yakut) Türkçesi (Fatih Kirişçioğlu)*, *Çuvaş Türkçesi (Metin Yılmaz)*.

Olumsuzluk ve soru bölümlerinde; olumsuzluk veya soru bildiren ek ya da kelimelerin kiplerle beraber kullanılışı yine lehçelere göre ve sırasıyla işlenmiştir.

Kiplerin “işlevler” kısmında numaralı maddeler halinde ve “gelecek zaman”, “her zaman, genel hükümler, alışkanlıklar”, “emir, istek” gibi kısa ve öz ifadelerle yer verilmiştir. Örnekler ise çoğunluğu edebî olmak üzere 139 eserden seçilmiştir. Burada verilen bilgilerin ve rastlanan bazı durumların lehçeler arası aktarmada ve zaman kayması gibi konularda oldukça faydalı olacağı görülmektedir.

Kiplerin “değerlendirme” bölümleri Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun tarafından kaleme alınmış olup, yazar burada kipin tarihî geçmişinden, günümüzdeki kullanımına kadar ayrıntılı ve derleyici bilgiler vermekte ve buna bağlı olarak da zaman zaman kendi yorumunu belirtmektedir.

Eserde kiplerin çekim ve ses düzenini gösteren toplam 69 tablo yer almaktadır. Her kipin ve kip çeşidinin “çekim” ve “ses düzeni” tabloları varken ve bu tablolarda kelimeler ya da ekler yer alırken, istek kipinde “+ / -” esasına dayanan bir tablo (s. 657) görülmektedir.

Önceden yapılmış Ahmet Cevat Emre’nin *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri* (TDK, Ankara, 1949) veya Ferhat Zaynalov’un *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* (Çev.: Yusuf Gedikli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993) gibi çalışmalara nazaran daha kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma olduğunu daha ilk sayfalarından itibaren anladığımız ***Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I -Fül- Basit Çekim***, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un içinde bulunduğu ve yönettiği ilk çalışma değildir. Daha önceden yapılmış *Bugünkü Türk Alfabeleri, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Cep Sözlüğü* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991-1992) gibi eserler de Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un çalışmaları arasındadır.

Başta Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun olmak üzere, projeyi yürüten Prof. Dr. Leylâ Karahan, Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın, Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioğlu’na ve projede yer alan diğer tüm türkologlara böyle bir çalışma ortaya koydukları için teşekkür ediyor ve onlardan, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri* için isim, fül (birleşik çekim) gibi eksik kalan diğer başlıklarda da bu çalışmaların devamını getirmelerini arzu ediyoruz.

Hüseyin YILDIZ